

Justitieutskottets betänkande

1979/80: 15

med anledning av motioner om åtgärder mot butiksstölder

Motionerna m. m.

I motionen 1978/79: 1191 av Ingrid Sundberg (m) och Rolf Clarkson (m) hemställs att riksdagen anholder dels om en utredning med uppgift att lägga fram förslag om åtgärder i syfte att minska stöldsvinet inom handeln (yrkandet 1), dels om förslag till skärpning av lagstiftningen om häleri (yrkandet 2).

Motionärerna pekar på att stöldsvinet i butikerna beräknas kosta varje hushåll ca 500 kr. om året samt att det totala svinet i detaljhandeln beräknas uppgå till ca två miljarder kr. Enligt motionärernas mening beror den alarmerande ökningen av butiksstölder på att människors respekt för andras egendom har minskat, att narkotikabruket spritts över hela landet, att butikernas personal har minskats och att företagen av kostnadsskäl inskränkt kontrollen och övervakningen. Härtill kommer enligt motionärerna att möjligheten att öka konsumtionen har minskats. Vidare kan man, menar motionärerna, inte bortse från lättheten att avsätta stöldgods. Häleri- och brottsligheten beräknas enligt motionärerna årligen omsätta stöldgods med ett marknadsvärde av ca en miljard kr. Motionärerna finner att det är fel att myndigheterna är skyldiga att återlämna beslagtagna egendom, då allt talar för att det rör sig om stöldgods men det inte är styrkt varifrån godset kommer. En skärpt lagstiftning på detta område kan enligt motionärerna få en för handeln positiv effekt; en stor del av butiksstölderna sker emellertid inte för avsättning av godset utan för eget bruk.

I motionen 1978/79: 1754 av Alf Wennerfors (m) hemställs att riksdagen beslutar att i skrivelse till regeringen anholder att frågan om stöldsvinet inom handeln blir föremål för en parlamentarisk utredning.

Motionären pekar på att såväl organisationer som enskilda företag har genomfört kampanjer och vidtagit andra åtgärder för att komma åt stöldsvinet. Enligt motionären är det tveksamt om åtgärderna är tillräckliga. Motionären anser att utvecklingen är oroande och att frågan har en såväl nationalekonomisk som företagsekonomisk räckvidd.

I ärendet har inför utskottet lämnats upplysningar av riksåklagaren Magnus Sjöberg samt av representanter för Sveriges köpmannaförbund, Sveriges livsmedelshandlareförbund, Kooperativa förbundet och Handelsanställdas förbund.

Straffbestämmelser

Stöld m. m.

Enligt 8 kap. 1 § brottsbalken (BrB) gäller att den som olovligen tar något som tillhör annan med uppsåt att tillägna sig det kan dömas för *stöld* till fängelse i högst två år.

Om brottet med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter vid brottet är att anse som ringa kan enligt 8 kap. 2 § BrB dömas för *snatteri* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om brottet är grovt kan enligt 8 kap. 4 § BrB dömas för *grov stöld* till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

I praxis har det utvecklats vissa riktlinjer när det gäller att med ledning av det tillgripnas värde rubricera brottet som stöld eller snatteri. Gränsen anses f. n. ligga mellan 200 och 300 kr.

Häleri m. m.

Den som köper något, som är fränhänt annan genom brott eller tillgodo-gör sig det eller annars tar sådan befattnings med det som är ägnad att försvåra dess återställande, kan dömas för *häleri* till fängelse i högst två år eller, om gärningen är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om gärningsmannen inte insåg men hade skälig anledning anta att brott förelåg kan han dömas för *häleriförseelse* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Förundersöknings- och åtalsregler

Åtalsunderlåtelse m. m.

I 20 kap. 7 § rättegångsbalken (RB) finns bestämmelser om åtalsunderlåtelse. I lagrummets första stycke punkten 1 föreskrivs att åklagare må besluta att icke tala å brottet om det kan antas att i händelse av lagföring annan påföljd än böter icke skulle komma att ådömas och den misstänktes lagföring ej finnes påkallad ur allmän synpunkt. I punkten 2 ges åklagaren rätt att underlåta åtal om brottet har förövats innan den misstänkte har dömts för annat av honom förövat brott eller till fullo undergått straff eller annan påföljd för sådant brott och det är uppenbart att det nya eller nyupptäckta brottet i jämförelse med det andra brottet är utan nämnvärd betydelse med hänsyn till påföljden. Enligt punkten 3 – som får tillämpas endast av riksåklagaren – får åtal underlåtas om det i annat fall än som avses i punkterna 1 och 2 av särskilda skäl är uppenbart att påföljd inte erfordras för att avhålla den misstänkte från vidare brottslighet och att det med hänsyn till omständigheterna inte heller eljest är påkallat att åtal väcks. I punkten 4 föreskrivs möjlighet till åtalsunderlåtelse bl. a. beträffande den som begått brott under inflytande av själslig abnormitet och som kommer att erhålla vård.

För ungdomar i ålder 15–18 år ges särskilda regler i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Lagen ger åklagare möjlighet att – utöver vad som följer av 20 kap. 7 § RB – underlåta åtal för brott som begåtts av den som fyllt 15 men inte 18 år. Sådan befogenhet har åklagaren i två fall.

Det första är att den underårige utan lagföring blir föremål för sådan åtgärd som med skäl kan antas vara lämpligast för hans tillrättaförande. I lagen nämns övervakning enligt 26 § barnavårdslagen (1960: 97), omhändertagande för samhällsvård enligt 29 § samma lag och annan därmed jämförlig åtgärd. Enligt bestämmelsen kan åtalsunderlåtelse ske även utan egentliga vårdåtgärder, nämligen om den underårige blir föremål för annan hjälp- och stödåtgärd.

Det andra fallet där befogenhet att underlåta åtal föreligger enligt 1964 års lag är att brottet uppenbarligen skett av okynne eller förhastande.

Lagen innehåller inte någon begränsning i fråga om kretsen av brott vid vilka åtalsunderlåtelse kan ske. Enligt sista stycket i 1 § skall åtal emellertid ske, om det är påkallat ur allmän synpunkt.

Bestämmelser om särskild åtalsprövning finns i 69 § barnavårdslagen, 57 § nykterhetsvårdslagen och 21 § lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet.

Åklagarinstruktionen

Enligt 21 § åklagarinstruktionen (1974: 910) ankommer det på länsåklagare att pröva frågor om åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7 § punkten 1 när det gäller brott för vilket stadgats svårare straff än böter, enligt samma paragraf punkten 4 och enligt lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. I fråga om vissa brott, bl. a. snatteri enligt 8 kap. 2 § BrB, får dock enligt 37 § tredje stycket åklagarinstruktionen distriktsåklagare göra denna prövning.

Polisinstruktionen m. m.

Enligt 12 § första stycket polisinstruktionen (1972: 511) skall polisman som får kännedom om brott som hör under allmänt åtal rapportera saken till vederbörande förman så snart det kan ske. I andra stycket ges det undantaget från rapporteringsskyldigheten att polisman får underlåta att avge rapport eller vidarebefordra rapport till åklagare beträffande brott för vilket inte stadgas svårare straff än böter och inte heller normerade böter, om brottet med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet är obetydligt. Polismannen får i stället låta saken bero vid påpekande eller erinran till den felande.

Om en rapport avser snatteri enligt 8 kap. 2 § BrB och om brottet med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter är obetydligt kan polisman, som är förundersökningsledare, underlåta att vidarebefordra rapporten till åklagare och i stället låta saken bero vid erinran.

I Kungl. Maj:ts cirkulär (1972: 25) till polismyndigheterna om rapportteftergift för vissa snatteribrott ges följande anvisningar för tillämpningen av de sist angivna bestämmelserna i polisinstruktionen.

1. Gärningen skall gälla tillgrepp i affärslokal av vara som hålls till salu under sådana former att den är lätt tillgänglig för kunden. Främst avses tillgrepp i snabbköpsbutiker och i varuhus med självbetjäning. Även tillgrepp i andra affärslokaler med liknande försäljningssystem, t. ex. inom bokhandeln, bör bedömas på samma sätt.

Erkännande behöver inte föreligga. Rapportteftergift får således lämnas även om den misstänkte t. ex. förnekar tillägnelseuppsåt. Det måste dock stå klart för polismannen att den misstänkte har begått gärningen och att denna är att bedöma som snatteri, dvs. att han bl. a. haft uppsåt att olovligen tillägna sig varan.

Brottet skall framstå som obetydligt. Värdet av det tillgripna skall vara lågt. I regel bör det åsatta försäljningspriset inte vara högre än omkring 20 kronor. Framgår det av utredningen att det finns försvårande omständigheter får rapportteftergift inte lämnas, även om värdet av det tillgripna är lågt. Rapport skall avges när tillgängliga uppgifter visar att tillvägagångssättet har varit särskilt förslaget, t. ex. om den misstänkte använt hjälpmedel eller samarbetat med andra personer. Även när andra försvårande omständigheter framkommer kan dessa utgöra skäl att avge rapport.

En mera ingripande åtgärd får inte framstå som påkallad. Rapportteftergift skall inte lämnas, när omständigheterna i det särskilda fallet tyder på att beslut om rapportteftergift och den erinran som lämnas i samband därmed inte har en tillräckligt avhållande verkan. Vid bedömningen härav bör den misstänktes personliga förhållanden beaktas. Ger tillgängliga uppgifter eller omständigheterna i övrigt vid handen att den misstänkte förut har gjort sig skyldig till förmögenhetsbrott av liknande eller allvarigare slag, bör rapport avges. Hänsyn skall dock inte tas till förhållanden som ligger långt tillbaka i tiden.

Det skall vara utrett att den som lidit skada av tillgreppet har fått ersättning eller avstår från att rikta ersättningsanspråk mot den misstänkte.

2. Hinder föreligger inte att lämna rapportteftergift enligt 14 § tredje stycket polisinstruktionen även för annat snatteribrott än butikssnatteri. De under 1 givna anvisningarna gäller i tillämpliga delar även i sådant fall. Brottet skall var bagatellartat och ett straffrättsligt ingripande bedömas som uppenbart överflödigt med hänsyn till omständigheterna.

3. Framstår det redan vid brottsanmälan som sannolikt att rapportteftergift kan komma att meddelas, bör i stället för protokoll föras kortfattade anteckningar enligt 23 kap. 21 § tredje stycket rättegångsbalken.

I fråga om handläggningen av ärende om rapportteftergift för snatteri iakttages vad rikspolisstyrelsen föreskriver i fråga om s. k. rapportteftergift i efterhand.

Riksåklagarens anvisningar

De nuvarande bestämmelserna om behörighet för distrikts- och kammaråklagare att besluta om åtalsunderlåtelse bl. a. beträffande snatteri samt om polismans rätt att underlåta att vidarebefordra rapport beträffande sådant brott infördes den 1 april 1972 (SFS 1972: 23). De tillkom som en

följd av de förslag som lagts fram av 1968 års brottmålsutredning i betänkandet (SOU 1971: 10) Snatteri. I betänkandet hade föreslagits begränsningar av de straffrättsliga ingripandena vid mindre brott. De nya reglerna i åklagarinstruktionen och polisinstruktionen tog främst sikte på butikssnatterier.

I riksåklagarens cirkulär C 70 den 21 februari 1972 med anledning av 1972 års ändringar i åtalsinstruktionen uttalades bl. a. följande.

Meningen är att underlåtelse av åtal för i synnerhet snatteri skall förekomma i större utsträckning än hittills. Åtal bör i många fall underlåtas även då värdet av det tillgripna ligger över gränsen för att rapportteftergift skall kunna meddelas (enligt cirkuläret till polismyndigheterna om rapportteftergift för vissa snatteribrott ligger denna gräns vid omkring 20 kronor). Som exempel på sådana fall kan nämnas att lagöverträdaren är gammal eller sjuk, att brottet begåtts i en psykiskt pressad situation eller att gärningen förövats under andra speciella förhållanden. Sammanfattningsvis kan sägas att åtal bör underlåtas om brottet vid en samlad bedömning kan anses ha ringa straffvärde. Så är i regel inte fallet om den misstänkte använt hjälpmedel eller samarbetat med andra personer. Åtalsunderlåtelse bör inte heller förekomma när omständigheterna tyder på att gärningen ingår i en serie av liknande brott eller att annan kriminalitet kan föreligga. Visar tillgängliga uppgifter, att den misstänkte förut har gjort sig skyldig till förmögenhetsbrott, bör åtal inte underlåtas. Hänsyn skall dock inte tas till förhållanden som ligger långt tillbaka i tiden.

Riksåklagaren har den 15 juni 1979 i "RÅ-nytt" nr 7 redogjort för en av honom gjord enkät hos samtliga överåklagare och länsåklagare beträffande bl. a. tillämpad värdegräns vid åtalsunderlåtelse för butikssnatteri enligt 20 kap. 7 § första stycket punkten 1 RB. Något mer än hälften av åklagardistrikten tillämpade inte högre värdegräns än 20 kr. Av de distrikt som tillämpade en högre gräns angav flertalet 50 kr. och ett fåtal mer än 50 kr. I de flesta distrikten uppgavs att praxis beträffande åtalsunderlåtelse var restriktiv. Åtalsunderlåtelse meddelades endast då särskilda omständigheter, såsom hög ålder, sjukdom eller liknande, förelåg. Riksåklagaren uttalar att han kan godta en praxis enligt vilken värdegränsen sätts vid 50 kr.

Registeranteckningar m. m.

Någon anteckning i lokalt eller centralt polisregister sker inte beträffande den som erhållit rapportteftergift för butikstillgrepp. Inte heller upprättas personblad.

Pågående utrednings- och lagstiftningsarbete

Förmögenhetsbrottsutredningen

Regeringen har i mars 1976 tillsatt en utredning, förmögenhetsbrottsutredningen (Ju 1976: 04), med uppgift att göra en översyn av lagstiftningen om förmögenhetsbrott. Vid översynen är det enligt utredningens direktiv betydelsefullt att sätta in de straffrättsliga åtgärderna mot förmögenhets-

broten i ett vidare kriminalpolitiskt sammanhang och att jämföra straffvärdet hos dessa brott med det som gäller andra brottskategorier, särskilt de s. k. moderna broten, t. ex. skatte- och valutabrott, trafikbrott, illegal narkotikahandling, brott mot miljö- och naturvårdens intressen, brott mot bestämmelserna om arbetarskydd och andra bestämmelser på arbetslivets område. Kommittén skall allsidigt och förutsättningslöst pröva de straffbarhetsgrunder och straffvärdesatser som bör gälla för förmögenhetsbrotten. (Direktiv för utredningen se 1977 års kommittéberättelse del II Ju 7 och 1978 års kommittéberättelse, del II Ju 4).

Förslag inom brottsförebyggande rådet

Som ett led i den översyn av lagstiftningen mot den organiserade och den ekonomiska brottsligheten som regeringen uppdragit åt brottsförebyggande rådet lade en arbetsgrupp inom rådet i september 1978 fram promemorian (BRÅ PM 1978: 1) Sakhäleri m. m. I promemorian föreslås lagstiftning för att försvåra avsättningen av stöldgods. Sålunda föreslås ändringar i BrB som innebär att det nuvarande kravet på styrkt förbrott vid häleriförseelse enligt 9 kap. 7 § BrB slopas i vissa fall. Utgångspunkten bör enligt förslaget vara att det är straffbart att förvärva eller ta emot egendom under sådana omständigheter att det finns anledning anta att det är fråga om stöldgods. Arbetsgruppen föreslår också ändringar i lagstiftningen angående omhändertagande av stöldgods. Enligt förslaget bör regeringen vidare överväga att inskränka möjligheten till godtrosförvärv av stöldgods.

I promemorian uttalas bl. a. att häleribrottsligheten i landet årligen beräknas omsätta stöldgods med ett marknadsvärde som uppgår till ca en miljard kr. samt att mellan 200–300 milj. kr. om året betalas på den "svarta marknaden" för denna egendom. Arbetsgruppen pekar på att goda hälerimöjligheter i sig är en inte obetydlig orsak till tillgreppsbrott; om avsättningen av stöldgods försvåras kan man räkna med att omfattningen av tillgreppsbrottsligheten påverkas.

Arbetsgruppens förslag har remissbehandlats och regeringen har den 25 oktober 1979 beslutat en remiss till lagrådet med bl. a. förslag till skärpt lagstiftning mot häleribrottslighet. Förslaget bygger på arbetsgruppens förslag. Proposition i ärendet beräknas bli avlämnad till riksdagen under denna höst.

Information och upplysning

På uppdrag av justitiedepartementet genomförde brottsförebyggande rådet under våren 1978 en informationskampanj på temat häleri—stöld—snatteri. Syftet med kampanjen var att påverka människors inställning till häleri och tillgreppsbrott genom att sprida kunskap om dessa brott och deras konsekvenser för samhället och den enskilde. För kampanjen utgavs särskilda informationsbroschyrer om häleri och snatteri för spridning i bl. a. skolorna.

I broschyren "Miljoner som försvinner! – om butikstillgrepp" har brottsförebyggande rådet i samarbete med Sveriges köpmannaförbund, Kooperativa förbundet, Handelsanställdas förbund och rikspolisstyrelsen presenterat åtgärder som kan vidtas för att förebygga butikstillgrepp. Broschyren behandlar planering av försäljningslokalerna, kassor och betalningssystem, varuexponering, personalutbildning, bevakning och tekniska hjälpmedel.

Brottsförebyggande rådet planerar f. n. att under våren 1980 anordna en konferens rörande butikstillgreppen i samarbete med Sveriges köpmannaförbund, Kooperativa förbundet, Handelsanställdas förbund, riksåklagaren och rikspolisstyrelsen. Vid konferensen skall behandlas butikstillgreppens omfattning, gripande för butikstillgrepp, rapporteftergift och åtalsunderlåtelse. Vidare skall behandlas tekniska hjälpmedel i kampen mot butikstillgrepp samt effekten av kampanjer mot sådana tillgrepp.

Remissyttrandena

Utskottet har inhämtat remissyttrandena över motionerna från riksåklagaren, rikspolisstyrelsen, brottsförebyggande rådet, konsumentverket, Sveriges köpmannaförbund, Kooperativa förbundet och Handelsanställdas förbund.

Riksåklagaren, rikspolisstyrelsen och Handelsanställdas förbund avstyrker motionärernas förslag. Sveriges köpmannaförbund och Kooperativa förbundet tillstyrker förslaget om en utredning medan brottsförebyggande rådet och konsumentverket inte motsätter sig en sådan.

Riksåklagaren (RÅ) framför att de i motionerna upptagna problemen stöldsvinnets inom handeln och regleringen i lag av hälerirottet inte sällan har ett samband. Detta gäller enligt RÅ särskilt sådan stöldbegärlig egendom som efter tillgrepp kommer att utgöra vederlag för narkotika eller som säljs mot kontanter, vilka sedan används för att betala narkotika och alkoholdrycker.

När det gäller lagstiftningen om häleri hänvisar RÅ till brottsförebyggande rådets förslag.

Beträffande framställningen om tillsättande av en offentlig utredning angående stöldsvinnets inom handeln menar RÅ att det åtminstone inledningsvis är tveksamt om en sådan utredning är ägnad att lösa problemen med stöldsvinnets. Handels egna organisationer är enligt RÅ:s mening sannolikt bäst lämpade att utreda en väsentlig del av komponenterna i problematiken; innan slutlig ställning tas till en sådan offentlig utredning som motionärerna förordar bör resultatet avvaktas av den lagändring som kan emotes beträffande hälerirottet. RÅ avstyrker därför de förslag som framförs i motionerna.

Rikspolisstyrelsen redovisar följande brottsstatistik rörande polisanmälda butiksstölder:

År	Antal stölder	+ - %
1974	26 501	- 6,4
1975	25 091	- 5,3
1976	26 200	+ 4,4
1977	29 629	+ 13,1
1978	29 739	+ 0,4

Rikspolisstyrelsen understryker att statistiken över de polisanmälda stölderna inte är helt i överensstämmelse med verkligheten, eftersom det sannolikt förekommer ett påtagligt mörkertal. Vidare framhåller rikspolisstyrelsen att såväl enligt polisens som handelns uppfattning butiksstölderna har ökat främst till följd av butikernas och varuhusens alltmer förekommande självbetjäningssystem och därmed minskad manuell betjäning vid disk.

Rikspolisstyrelsen anser att förebyggande insatser i första hand måste ombesörjas av företagarna själva och anpassas till stöldfrekvensen och tillvägagångssätten i aktuella butiker och varuhus.

Rikspolisstyrelsen anför bl. a. följande.

En betydande del av de föremål som tillgrips i butiker och varuhus avyttras under sådana omständigheter, att köparen i många fall torde ha svårt att hävda godtrosvärk. Butiksstölderna är sålunda förknippade med en omfattande häleribrottslighet, som måste bekämpas. Ett betydelsefullt medel i häleribekämpningen vad gäller även butiksstölderna är beständig och unik märkning av i första hand kapitalvaror. Rikspolisstyrelsen har vid flera tillfällen påtalat detta för aktuella fabrikantorganisationer men har med några undantag mötts av ett ljumt intresse under återropande av ökade kostnader för t. ex. ingravering av tillverkningsnummer.

Enligt rikspolisstyrelsens uppfattning är det angeläget att åstadkomma spärrar, som försvårar avsättningen av stulna föremål; detta torde få en dämpande effekt på stöldaktiviteten. Det synes därför styrelsen befogat med en bestämmelse om skärpt krav på god tro genom en särskild undersökningsplikt vid förvärv av gods som frånhänts ägaren genom tillgrepps-brott.

Enligt rikspolisstyrelsen har det i olika utredningar redan framlagts förslag om brottsförebyggande åtgärder, som än så länge endast delvis hunnit bli realiserade. Styrelsen finner det därför mera angeläget, att ytterligare konkreta insatser kommer till stånd på basis av redan lämnade förslag, än att nya utredningar görs, som lätt kan bli en upprepning av det som redan sagts och föreslagits.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) framhåller att den kriminalpolitiska utvecklingen under senare år när det gäller förmögenhetsbrotten har markerat en delvis annan syn på brottens straffvärde och en avgränsning av det straffbara området. Särskilt när det gäller de mindre brotten har intresset för avkriminalisering och depenalisering varit stort.

BRÅ pekar på att värdet av vad som tillgrips genom butiksstölder sammantaget är mycket stort; kostnaden kommer ytterst att belasta de lojala kunderna. Detta förhållande och den risk för uppluckring av rättsmoralen, som ligger i att så många av dessa brott inte upptäcks och påtalas gör enligt BRÅ situationen allvarlig.

Enligt BRÅ har den ekonomiska utvecklingen och strukturförändringen inom handeln utan tvivel skapat en helt ny jordmån för butikssnatterier; överflödet av exponerade varor ger också en föreställning om att ett eller annat tillgrepp saknar ekonomisk betydelse för företaget – man måste ändå kalkylera med ett visst svinn. Därmed negligeras och bortrationaliseras enligt BRÅ det straffvärda i snatteriet; samma inställning möter man i fråga om vissa brott mot det allmänna, t. ex. skattebedrägeri. Det är enligt BRÅ klart att man inte kan acceptera att människor på detta sätt försöker rättfärdiga brott mot regelsystemet. BRÅ:s uppfattning är inte heller den att sådana idéer har någon större spridning, tvärtom har enligt BRÅ föreställningen att stöld och snatteri utgör otillåtna handlingar, oavsett mot vem de riktas, en stark förankring i folks rättsmedvetande. Olika undersökningar visar enligt BRÅ också att de som grips för butikssnatteri i allmänhet är väl medvetna om det straffbara i handlingen. Många upplever också stark ångest och skuld känslor vid uppdagande av brotten.

BRÅ anför vidare bl. a. följande.

Någon egentlig uppgång i de anmälda och lagförda butikssnatterierna har inte skett under senare år. Den officiella bild som vi har av butikssnatteriet är emellertid ytterst beroende av affärsföretagens anmälningsfrekvens och polisens benägenhet att meddela rapporteftergift. Från handelns sida framhålls dock att butikssnatterierna ökat klart under de senaste åren.

Som har framhållits inledningsvis står vi inför ett allvarligt problem när det gäller butiksstölderna. Enligt BRÅ:s uppfattning bör man emellertid i första hand söka komma till rätta med denna brottslighet genom att ägna uppmärksamheten åt dem som gör sig skyldiga till sådana brott samt att söka adekvata åtgärder för att förhindra att andra hamnar i sådana brottsituationer.

Med det sagda vill BRÅ framhålla att butikssnatteriet i många avseenden kan tjäna som exempel på brott som främst bör mötas med förebyggande åtgärder. Man skall inte negligeras detta brott eller se bort från dess skadeverkningar. Men det bör stå klart att man inte löser samhällets problem med butikstillgreppen genom att straffa en utvald del av dem som ertappas med att begå sådana brott. BRÅ har därför tillsammans och i samråd med handeln och polisen ägnat stor uppmärksamhet åt möjligheterna att förebygga butikstillgreppen.

Sälunda har BRÅ i olika broschyrer presenterat förslag till tekniska och administrativa åtgärder som kan vidtas av affärsföretagen för att förhindra brotten. BRÅ har vidare, som också framhålls av motionärerna, genomfört en informationskampanj i syfte att påverka allmänhetens – inte minst skolbarnens – inställning till snatteri och häleri. Kampanjen ger uttryck för att man anser det både angeläget och nödvändigt att uppnå en attitydförändring i inställningen till dessa brott. Särskild uppmärksamhet har i det

sammanhanget riktats mot att försöka undanröja ev. missförstånd rörande innebörden av polisens befogenhet att lämna rapporteftergift vid vissa obetydliga snatterier. Ansträngningarna att på dessa och liknande sätt försöka komma till rätta med snatteriproblemet bör fortsätta.

När det gäller motionsönskemålet om skärpning av lagstiftningen om häleri erinrar BRÅ om det förslag i den frågan som rådet lade fram förra året. BRÅ hänvisar också till den översyn av förmögenhetsbrotten som f. n. pågår genom förmögenhetsbrottsutredningens arbete.

Konsumentverket menar att snatterier och butiksstölder medför betydande kostnader för handeln och därigenom för konsumenterna. Verket ställer sig positivt till att åtgärder vidtas för att komma till rätta med butikstillgreppen. I samhällets uppgift att förhindra brott ingår enligt verket också att med allmänt brottsförebyggande åtgärder ingripa mot snatterier och butiksstölder. I fråga om butikstillgreppen måste det emellertid enligt konsumentverket i första hand ankomma på handeln själv att vidta åtgärder i brottsförebyggande syfte.

Konsumentverket anser att näringslivet hittills inte vidtagit alla de åtgärder i förebyggande syfte som är möjliga. Verket motsätter sig inte att en utredning tillsätts med uppgift att pröva vilka åtgärder som från samhällets sida kan behöva vidtas för att minska snatterier och butiksstölder.

Sveriges köpmannaförbund anser att de båda motionerna påtagligt och konkret belyser detaljhandels problem med butiksstölderna: självfallet är det inte möjligt att helt eliminera denna typ av tillgreppsbrott ens med mycket långt gående kontrollåtgärder. Enligt förbundets uppfattning har emellertid brottsutvecklingen fått en sådan omfattning att den har gått långt över en acceptabel nivå. Köpmannaförbundet ansluter sig därför helt till motionärernas förslag om tillsättande av en utredning med uppdrag att lägga fram förslag om åtgärder i syfte att minska stöldsvinet i detaljhandeln.

Förbundet föreslår att en kommande utredning får i uppdrag att studera hela svinnskomplexet inom detaljhandeln; svinnet som total företagsekonomisk företeelse är av stort samhällsekonomiskt intresse eftersom en minskning av svinnet skulle påverka konsumentpriserna i positiv riktning.

Då problemet med butiksstölder i inte oväsentlig mån är beroende också på reglerna om godtrosvärk och häleri bör det enligt köpmannaförbundets uppfattning även ske en förnyad och samordnad översyn av dessa frågor.

Kooperativa förbundet (KF) har med oro följt den ökade frekvensen av snatterier och stölder i varuhus och butiker under senare år. KF har därför de senaste fem åren satsat mycket stora resurser på brottsförebyggande åtgärder. Trots dessa åtgärder har man kunnat registrera en markant ökning av snatterier och stölder under 1970-talet.

KF har i interna utredningar inte funnit stöd för att varuhus med full självbetjäning och utgångskassor har högre snatterifrekvens än varuhus

med högre betjäningsgrad och traditionellt betalningssystem.

KF uppger att författningsändringarna år 1972 sannolikt har bidragit till att attityderna till snatterier och stölder förändrats; attitydförändringen är mest markant bland skolungdom där förekomsten av gruppsnatteri ökat kraftigt. Vetskapen om att rapporteftergift lämnas samt att det inte finns något centralt register för registrering av snatterier, har enligt KF:s mening medverkat till attitydförändringen. KF anser det därför angeläget att frågan om anmälan och registrering av snattare omprövas.

KF framhåller vidare att våldsinslaget mot de anställda inom handeln i samband med grövre snatterier och stölder har ökat oroväckande och att det ökade våldet tillsammans med övrig nedbusning har medverkat till svårigheter med rekrytering av personal till detaljhandeln.

KF tillstyrker att det tillsätts en parlamentarisk utredning om åtgärder mot butiksstölder och stöldsvinn och anser att det är angeläget att samhället medverkar till att skydda detaljhandeln mot den ökade brottsligheten.

Handelsanställdas förbund hävdar att det givetvis är högst otillfredsställande att det förekommer ett stort svinn inom detaljhandeln men menar att de siffror som uppges i motionerna om ett totalt svinn verkar vara dåligt underbyggda.

Förbundet framhåller att det på olika sätt bedrivs en omfattande verksamhet för att komma till rätta med problemen och anser därför att det inte finns behov av någon parlamentarisk utredning om stöldsvinnet.

Utskottet

I detta betänkande behandlar utskottet motionerna 1191 och 1754 som båda gäller åtgärder mot butiksstölder.

I båda motionerna begärs en utredning om stöldsvinnet med sikte på åtgärder för att minska detta svinn. I motionen 1191 begärs också förslag till skärpt lagstiftning om häleri.

Utskottet vill inledningsvis konstatera att stöldsvinnet inom detaljhandeln endast utgör en del av det totala svinnet, som i övrigt uppstår bl. a. genom skador på varorna, genom fel vid vägning och prismärkning, genom faktureringsfel och genom andra brister i de administrativa rutinerna. Svinnet i den svenska detaljhandeln anses uppgå till minst två procent av den totala omsättningen eller ca två miljarder kr. om året.

Inom detaljhandeln försöker man att minska stöldsvinnet bl. a. med hjälp av skärpta kontrollrutiner m. m. Som exempel kan nämnas bevakning med väktare och med tekniska hjälpmedel, såsom speglar, larmsystem, intern TV och elektroniska varuskyddssystem.

När det gäller de straffrättsliga reaktionerna på butikstillgreppen kommer i första hand i fråga att tillämpa bestämmelserna i brottsbalken om stöld och snatteri samt om häleri och häleriförseelse.

För stöld kan den dömas som olovligen tar något som tillhör annan med

uppsåt att tillägna sig det. Straffet är fängelse i högst två år. Om brottet med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter vid brottet är att anse som ringa kan dömas för snatteri till böter eller fängelse i högst sex månader.

I praxis anses, såvitt gäller det tillgripnas värde, gränsen mellan stöld och snatteri f. n. ligga mellan 200 och 300 kr.

För häleri kan den dömas som köper något som är frånhänt annan genom brott eller som tillgodogör sig det eller annars tar befattning med det som är ägnat att försvåra dess återställande. Straffet är fängelse högst två år eller om gärningen är ringa böter eller fängelse i högst sex månader. Om gärningsmannen inte insåg men hade skälig anledning anta att brott förelåg kan han dömas för häleriförseelse till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som ertappats med butikstillgrepp ställs inte alltid under åtal. Många gånger underlåter butiksinnehavaren att anmäla saken för polisen. Sker anmälan kan meddelas rapporteftergift eller åtalsunderlåtelse.

Den författningsmässiga regleringen om rapporteftergift ges i polisinstruktionen och i Kungl. Maj:ts cirkulär till polismyndigheterna om rapporteftergift. Regleringen innebär i huvudsak följande.

En polisman får underlåta att avge rapport eller vidarebefordra rapport till åklagare beträffande bötesbrott om brottet med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet är obetydligt. Om brottet utgör snatteri och om det med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter är obetydligt, kan polisman, som är förundersökningsledare, underlåta att vidarebefordra rapport till åklagare. Gärningen skall i sistnämnda fall gälla tillgrepp i affärslokal av vara som hålls till salu under sådana former att den är lätt tillgänglig för kunden. Framst avses tillgrepp i snabbköpsbutiker och i varuhus med självbetjäning. Brottet skall framstå som obetydligt, och värdet av det tillgripna skall vara lågt. I regel bör det åsatta försäljningspriset inte vara högre än omkring 20 kr.

Beslut om rapporteftergift föranleder ingen anteckning i lokalt eller centralt polisregister.

Regler om åtalsunderlåtelse finns i rättegångsbalken och i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Åklagare får underlåta att åtala bl. a. om det kan antas att i händelse av lagföring annan påföljd än böter inte skulle komma att ådömas och den misstänktes lagföring ej befinns påkallad från allmän synpunkt. Enligt anvisningar av riksåklagaren bör åtal för snatteri i många fall kunna underlåtas även då värdet av det tillgripna ligger över gränsen för att rapporteftergift skall kunna meddelas. Härvidlag har riksåklagaren sagt sig kunna godta en praxis enligt vilken värdegränsen sätts vid 50 kr.

Myndigheter och organisationer har under senare år engagerat sig i flera aktioner mot butiksstölder.

Brottsförebyggande rådet genomförde sålunda under våren 1978 i samar-

bete med handelns organisationer en informationskampanj på temat häleri – stöld – snatteri. Syftet med kampanjen var att påverka människors inställning till häleri och tillgreppsbrott genom att sprida kunskap om dessa brott och deras konsekvenser för samhället och den enskilde. För kampanjen utgavs särskilda informationsbroschyrer om häleri och snatteri för spridning bl. a. i skolorna.

En aktionsgrupp med representanter för olika branschorganisationer arbetar f. n. med problemen kring butikssvinnet. Gruppen har finansierat det s. k. Täbyprojektet som bl. a. innebär att skolungdomar får göra en film om snatteri och kampen däremot, som skall visas i flera av landets skolor.

Brottsförebyggande rådet planerar f. n. att under våren 1980 anordna en temadag rörande stöldsvinnet. I temadagen skall delta representanter för branschorganisationer, åklagare och polis.

Vid ställningstagande till motionsyrkandena får enligt utskottets mening först slås fast att problemet rörande stöldsvinnet inom handeln i sig rymmer ett flertal frågor, något som bl. a. hänger samman med att stöldsvinnet bara är en del av det totala svinnnet. Vid sidan av tillgrepp av kunder förekommer nämligen på annat sätt uppkomna förluster, kallade t. ex. "fysiskt svinn" och "administrativt svinn". Härav följer att många av de åtgärder som kan vara påkallade för att minska svinnets omfattning måste ankomma på handeln själv. Samtidigt är det emellertid också klart att det stöldsvinn inom detaljhandeln som beror på tillgrepp av kunder har en oroväckande omfattning. Stor osäkerhet råder dock om hur stor del av de totala svinnförlusterna som orsakas genom tillgrepp av kunder.

Förekomsten av butiksstölder får enligt utskottets mening anses ha samband med självbetjäningssystemet och andra rationaliseringsåtgärder inom handeln. Bl. a. mot denna bakgrund bör också när det gäller tillgrepp av kunder åtgärder för att komma till rätta med problemet i första hand övervägas inom handelns och de handelsanställdas egna organisationer.

Emellertid måste åtgärder för att stävja butiksstölderna naturligtvis också ses som en uppgift för samhället. Härvid bör särskilt beaktas att det med hänsyn till den allmänna laglydnaden är viktigt att inte den uppfattningen sprids att tillgrepp av detta slag lämnas utan ingripanden från samhällets sida; det måste stå klart att alla former av varutillgrepp i princip är straffbara. Samtidigt måste beaktas att det också kan finnas starka skäl att i det enskilda fallet underlåta lagföring; exempelvis har gärningsmännen ofta svåra personliga förhållanden och stort behov av hjälpinsatser från det allmänna. Även andra skäl kan tala för begränsningar i lagföringen.

Enligt utskottets mening kan erforderligt underlag för att bedöma vilka åtgärder från samhällets sida som bör sättas in knappast anses föreligga förrän det har skapats en klarare bild rörande omfattningen av stöldsvinnet. Statistiken över polisanmälda stölder ger nämligen inte någon sådan bild; långt ifrån alla stölder polisanmäls och många förblir oupptäckta. Utskottet finner därför att en närmare undersökning är påkallad. Genom

undersökningen kan det bli möjligt för statsmakterna och ansvariga myndigheter att i samråd med handelsn och de handelsanställdas organisationer bedöma behovet av ytterligare åtgärder i förebyggande och kontrollerande syfte liksom bl. a. med avseende på den straff- och straffprocessrättsliga regleringen.

Det bör ankomma på regeringen att närmare besluta om formerna för undersökningen. Enligt utskottets mening är det dock angeläget att undersökningens resultat föreligger så snart som möjligt. Utskottet vill också understryka att det av utskottet förordade undersökningsarbetet inte får tas till intäkt för minskade insatser under undersökningsarbetets gång från samhällets eller handelsn sida när det gäller att stävja butikstillgreppen.

Vad utskottet sålunda anför om en undersökning rörande stöldsvinnet inom detaljhandeln bör såsom riksdagens mening ges regeringen till känna.

Vad gäller det i motionen 1191 framställda yrkandet rörande hälerilagstiftningen vill utskottet uttala följande.

Utskottet delar den uppfattning som förts fram av motionärerna och under remissbehandlingen av motionerna, nämligen att butiksstöldernas omfattning är beroende av samhällets möjlighet att ingripa mot häleribrottslighet. Det finns därför skäl att skärpa lagstiftningen mot sådan brottslighet. I detta hänseende vill utskottet peka på att regeringen i oktober 1979 har beslutat en remiss till lagrådet av bl. a. förslag till skärpt lagstiftning mot häleribrottslighet. Remissen bygger på ett förslag av en arbetsgrupp inom brottsförebyggande rådet, och de föreslagna ändringarna går ut på att försvåra avsättningen av stöldgods genom att kravet på styrkt förbrott vid häleribrottslighet slopas i vissa fall. Med hänsyn till det lagstiftningsarbete som sålunda pågår bör yrkandet om lagstiftning mot häleribrottslighet inte föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen beträffande *stöldsvinnet* med anledning av motionen 1978/79: 1191 i denna del (yrkandet 1) och motionen 1978/79: 1754 såsom sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför om en undersökning rörande stöldsvinnet inom detaljhandeln.
2. att riksdagen beträffande *häleribrottet* avslår motionen 1978/79: 1191 i denna del (yrkandet 2).

Stockholm den 4 december 1979

På justitieutskottets vägnar

BERTIL LIDGARD

Närvarande: Bertil Lidgard (m), Lisa Mattson (s), Åke Polstam (c), Hans Petersson i Röstånga (fp), Arne Nygren (s), Björn Körlof (m), Lilly Bergander (s), Gunilla André (c), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Göte Jonsson (m), Helge Klöver (s), Ella Johnsson (c), Karl-Gustaf Mathsson (s), Maja Bäckström (s) och Kerstin Ekman (fp).